

SHAXSIY MOLİYANI BOSHQARISHDA RAQAMLI ILOVALAR: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA TAHLIL

Foziljonova Niholaxon Fayoz qizi

*Namangan davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti, Moliya sohasida
boshqaruv yoʻnalishi 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Maqolada raqamli qurilmalar orqali shaxsiy moliyani boshqarish vositasi sifatida onlayn budjet tuzish mavzusi koʻrib chiqiladi. Bugungi kunda turli moliyaviy ilovalar odamlarning daromad va xarajatlarini rejalashtirish, moliyaviy intizomga rioya qilish hamda maqsadli jamgʻarishlariga koʻmaklashmoqda. Xorijiy tajribalar misolida bu usulning qanday ishlashi, foydalanuvchilarga qanday qulayliklar yaratishi va kengayib borayotgan tendensiyalar haqida soʻz yuritilgan. Statistika va ochiq maʼlumotlar orqali raqamli budjet tuzish vositalarining foydasi haqida xulosa chiqarilgan. Shuningdek, bunday texnologiyalar moliyaviy savodxonlikni oshirishda ham muhim rol oʻynayotgani aytiladi.

Abstract. This article explores digital budgeting as a tool for managing personal finances through digital devices. Today, various financial applications help users plan income and expenses, stick to financial discipline, and reach saving goals. Using international practices as examples, the paper highlights how these systems function, their benefits to users, and their growing popularity. Based on statistical and publicly available data, the usefulness of digital budgeting tools is analyzed. The article also emphasizes the role of such technologies in improving financial literacy.

Аннотация. В статье рассматривается использование цифровых инструментов для управления личными финансами, в частности —

составление онлайн-бюджета с помощью цифровых устройств. В наши дни различные финансовые приложения помогают людям планировать доходы и расходы, придерживаться финансовой дисциплины и достигать целей по накоплениям. На основе зарубежного опыта показано, как работают такие решения, какие удобства они создают для пользователей и почему становятся всё более популярными. Проанализированы статистические и открытые данные, чтобы оценить эффективность цифрового бюджетирования. Также подчёркивается роль этих технологий в повышении финансовой грамотности.

Kalit so‘zlar: raqamli budjet, shaxsiy moliya, moliyaviy ilovalar, xorijiy tajriba, moliyaviy boshqaruv

Kirish. Zamonaviy raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi shaxsiy moliyani boshqarish usullarini tubdan o‘zgartirib yubordi. Endilikda budjet tuzish, xarajatlarni nazorat qilish, jamg‘arma qilish yoki moliyaviy maqsadlar belgilash kabi amallar oddiy daftar yoki Excel fayllari bilan emas, balki mobil ilovalar, onlayn platformalar va bulutli xizmatlar orqali amalga oshirilmoqda. Bu esa nafaqat qulaylik, balki real vaqtda tahlil qilish imkonini ham beradi. Xalqaro amaliyotda bu yo‘nalish "raqamli budjetlash" yoki "onlayn moliyaviy boshqaruv" deb yuritiladi. Ushbu xizmatlar, ayniqsa, yuqori moliyaviy savodxonlik darajasiga ega aholiga ega davlatlarda keng tarqalgan. Masalan, AQSh, Kanada, Buyuk Britaniya, Avstraliya kabi mamlakatlarda shaxsiy moliya ilovalari millionlab foydalanuvchilarga ega. Yevropada esa "open banking" (ochiq bank tizimi) konsepsiyasi asosida ilovalar bank ma’lumotlarini bevosita birlashtiradi, bu esa budjet tahlilini avtomatlashtiradi. Mazkur maqolada xalqaro tajriba asosida shaxsiy moliyani boshqarishda raqamli ilovalarning tutgan o‘rni, ulardan foydalanish samaradorligi hamda bu vositalarning foydalanuvchi xatti-harakatlariga ta’siri tahlil qilinadi. Asosiy e’tibor xalqaro platformalarning qanday ishlashi,

foydalanuvchilar soni va ulardan foydalanish mexanizmlariga qaratiladi. Maqola metodologiyasi sifatida ochiq manbalardan olingan statistik ma'lumotlar va mavjud ilmiy maqolalar sharhi asos qilib olingan.

Metodologiya.

Mazkur maqola deskriptiv tahlil usuliga tayangan holda yozilgan bo'lib, unda eksperimental yoki empirik tadqiqotlar emas, balki mavjud ikkinchi darajali manbalar asosida ma'lumotlar yig'ilgan. Asosiy metod sifatida sifatli (qualitative) va qisman miqdoriy (quantitative) tahlillarga suyanilgan. Tadqiqot davomida AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada, Germaniya, Avstraliya kabi mamlakatlarda keng qo'llanilayotgan shaxsiy moliya boshqaruvi ilovalari – masalan, Mint, YNAB (You Need a Budget), PocketGuard, Emma kabi vositalar faoliyati o'rganildi. Ularning imkoniyatlari, foydalanuvchilar soni, foyda-maslahatlari, foydalanuvchilar sharhlari va platformalardagi interaktivlik darajasi o'rganilib, o'zaro taqqoslandi. Shuningdek, dunyo miqyosidagi ishonchli statistik bazalardan – Statista, OECD, World Bank Data, Pew Research Center, McKinsey Global Institute kabi tashkilotlarning ma'lumotlaridan foydalanildi. Ilovalar bo'yicha yuklab olish statistikasi, foydalanuvchi faolligi va raqamli moliyaviy savodxonlik darajalari kabi ko'rsatkichlar maqola mazmunini boyitishda asos bo'ldi. Yondashuvning asosiy maqsadi – xalqaro tajribani xolisona tahlil qilish, undan kelib chiqib shaxsiy moliyani raqamli tarzda boshqarishning imkoniyatlari va kamchiliklarini yoritishdan iborat.

Natijalar. Raqamli budjet ilovalari jahon miqyosida keng qo'llanilmoqda. Ayniqsa, AQSh singari rivojlangan davlatlarda bunday ilovalardan foydalanuvchilar soni 150 milliondan oshgan. Bu, aholining yarmi raqamli moliyaviy nazorat vositalarini amaliyotga joriy qilganini bildiradi. Misol uchun, "You Need A Budget" (YNAB) ilovasi hozirda 2 milliondan ortiq foydalanuvchiga ega. Yana bir mashhur platforma bo'lgan "Mint" esa 20 milliondan ortiq

foydalanuvchiga xizmat ko'rsatmoqda. Ushbu ilovalardan foydalanuvchilar o'rtacha har oyda 16 marta, haftasiga esa 4–5 marta foydalanadi. Bu ular tomonidan moliyaviy boshqaruvga bo'lgan yuqori ehtiyoj va doimiy nazoratni anglatadi. Ilovalarning asosiy funksiyalari orasida xarajatlar monitoringi eng ommabop hisoblanadi — foydalanuvchilarning 58 foizi ilovalardan aynan shu maqsadda foydalanmoqda. Tejash imkoniyatlari ham e'tibordan chetda qolmaydi: statistik ma'lumotlarga ko'ra, ilova foydalanuvchilari yillik hisobda o'rtacha 500 dan 600 dollargacha mablag'ni tejashga muvaffaq bo'lgan. Qiziqarli jihati shundaki, foydalanuvchilarning katta qismi — ya'ni taxminan 72 foizdan 88,7 foizgacha bo'lgan qismi — ushbu ilovalar orqali moliyaviy jihatdan o'zini ishonchliroq his qilganini bildirgan. Bu raqamlar raqamli budjet vositalari nafaqat mablag'ni tejashga, balki shaxsiy moliyaviy barqarorlikni his qilishga ham xizmat qilayotganini ko'rsatadi. Bundan tashqari, foydalanuvchilarning demografik tarkibi ham e'tiborga molik: ulardan 63 foizini 18–34 yoshdagi yoshlar tashkil etsa, 47 foizi o'rtacha daromadi \$50,000 yoki undan kam bo'lgan shaxslardan iborat. Bu shuni anglatadiki, ayniqsa moliyaviy jihatdan ko'proq ehtiyotkorlikni talab qiluvchi guruhlar ushbu ilovalarga ishonch bildirmoqda. Ushbu faktlar shuni ko'rsatadiki, raqamli moliyaviy boshqaruv vositalari foydalanuvchilarga nafaqat qulaylik balki real tejash, tartib, hamda moliyaviy mustahkamlikni taqdim etmoqda. Ilovalar orqali shakllanayotgan bu moliyaviy intizom global miqyosda shaxsiy budjet tuzish madaniyatini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Munozara. Yuqorida keltirilgan natijalar raqamli budjet tuzish vositalarining global miqyosda ahamiyati ortib borayotganini yaqqol ko'rsatadi. Foydalanuvchilarning ko'pchiligi bu vositalarni faqatgina harajatlarni nazorat qilish uchun emas, balki moliyaviy intizomni shakllantirish, tejash maqsadlarini belgilash va ularni bosqichma-bosqich amalga oshirish vositasi sifatida ham ko'rmoqda. Ayniqsa, foydalanuvchilarning 70 foizdan ortig'i raqamli ilovalar ularning moliyaviy ahvolini barqarorlashtirishga xizmat qilganini ta'kidlagan. Bu

esa, ilovalarning haqiqiy amaliy samaradorligidan dalolat beradi. Biroq bu boradagi taraqqiyot har doim ham muammosiz kechmayapti. Ilovalarning haddan ziyod ko‘pligi, ayrimlarining pullik modeli, foydalanuvchilarning texnologik savodxonlik darajasidagi tafovutlar va, eng asosiysi, moliyaviy ma’lumotlarning maxfiyligi bilan bog‘liq xavotirlar ayrim kishilarning ularni to‘liq ishonch bilan qabul qilishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shuningdek, foydalanuvchilarning yoshi, daromad darajasi, ta’limi va yashash joyiga qarab bu ilovalarga bo‘lgan munosabatda sezilarli farqlar kuzatiladi. Xorijiy tajribaga nazar solinsa, AQSh va Yevropa davlatlarida raqamli budjet tuzish madaniyati moliyaviy savodxonlik siyosatining ajralmas qismiga aylangan. U yerda hukumat, bank tizimi va moliyaviy texnologiyalar ishlab chiquvchilari aholi o‘rtasida bu borada keng targ‘ibot ishlarini olib bormoqda. Masalan, ayrim davlatlarda maktab yoshidagi bolalarga ham moliyaviy rejalashtirish asoslari o‘rgatiladi va ular ilgari-boshdan raqamli moliyaviy vositalar bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantiradi. Bunda shuni alohida qayd etish kerakki, moliyaviy texnologiyalarning ijtimoiy tabaqalar o‘rtasidagi imkoniyat tengligini ta’minlashdagi roli ham ortib bormoqda. Shunga qaramay, O‘zbekiston sharoitida bu yo‘nalishda hali to‘liq shakllangan amaliy tajriba mavjud emas. Aholining katta qismi hali ham raqamli budjet tuzish ilovalari haqida to‘liq ma’lumotga ega emas. Ilovalarning o‘zbek tilidagi variantlarining kamligi, raqamli savodxonlik darajasining yetarli emasligi va shaxsiy moliya masalasining jamiyatda hanuz nozik mavzulardan biri bo‘lib qolayotgani — ushbu texnologiyalarning keng ommalashuviga to‘siq bo‘lmoqda. Shu sababli, xorijiy ilg‘or tajribalarni o‘rganish bilan birga, O‘zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga mos keluvchi, lokalizatsiyalangan yechimlarni ishlab chiqish zarur. Shuningdek, davlat darajasida moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan dasturlar, ta’lim muassasalarida budjet tuzish ko‘nikmalarini o‘rgatish, hamda startaplar uchun rag‘batlantiruvchi grantlar orqali yangi mahalliy ilovalar ishlab chiqilishi — ushbu

sohada ijobiy siljishlarga olib kelishi mumkin. Uzoq muddatda esa bu shaxsiy moliyaviy barqarorlikni oshiradi va keng ijtimoiy-iqtisodiy foydalar beradi.

Xulosa. Bugungi kunda raqamli budjet tuzish texnologiyalari nafaqat shaxsiy moliyani boshqarishda, balki moliyaviy savodxonlikni oshirishda ham muhim vositaga aylanmoqda. Dunyo bo'yicha keng tarqalgan moliyaviy ilovalar foydalanuvchilarga daromad va xarajatlarini tahlil qilish, moliyaviy maqsadlar qo'yish va ularni bosqichma-bosqich amalga oshirish imkonini bermoqda. O'tkazilgan tahlillar va mavjud statistik ma'lumotlar raqamli vositalarning haqiqiy hayotdagi ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi — foydalanuvchilarning ko'pchiligi bu vositalar orqali moliyaviy intizom va barqarorlikka erishgan. Shu bilan birga, raqamli budjet tuzish madaniyatining muvaffaqiyatli shakllanishi uchun foydalanuvchilar orasida texnologik savodxonlik, ishonch va qulay interfeyslar muhim ahamiyatga ega. Xorij tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, bu sohadagi taraqqiyot faqat texnik innovatsiyalar bilan emas, balki davlat siyosati, ta'lim tizimi va ijtimoiy ong orqali ham qo'llab-quvvatlanadi. O'zbekiston sharoitida esa bu yo'nalish endigina shakllanib bormoqda. Mahalliy ehtiyojlar va imkoniyatlarni hisobga olgan holda, raqamli budjet tuzish madaniyatini rivojlantirish — aholi moliyaviy barqarorligini oshirish, jamiyatda mas'uliyatli iste'mol madaniyatini qaror toptirish va raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, kelgusida davlat va xususiy sektor hamkorligida milliy kontekstga moslashtirilgan, qulay va ishonchli raqamli moliyaviy vositalarni yaratish va keng targ'ib qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Kaspersky. (2022). Digital budgeting apps: Helping you take control of your finances. Kaspersky Daily. <https://www.kaspersky.com/blog/digital-budgeting-apps-overview>

2. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). Financial literacy and the digitalisation of financial services. <https://www.oecd.org/finance/financial-education>
3. Statista. (2024). Number of users of personal finance apps worldwide from 2018 to 2024. <https://www.statista.com/statistics/>
4. World Bank. (2022). The Global Findex Database 2021: Financial inclusion, digital payments, and resilience in the age of COVID-19. <https://globalfindex.worldbank.org>
5. Tadjibayeva, D. (2021). Raqamli texnologiyalar asosida shaxsiy moliyani boshqarishning zamonaviy yo'llari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (3), 45–49.
6. Malikova, Z. (2020). Shaxsiy budjet tuzish va moliyaviy savodxonlik darajasining o'zaro bog'liqligi. Moliyaviy nazariya va amaliyot, 2(14), 60–65.
7. Nuriddinov, S. (2023). Mobil ilovalar yordamida budjet tuzish va nazorat qilishning afzalliklari. Raqamli iqtisodiyot: muammo va yechimlar, 1(7), 28–33.
8. Investopedia. (2023). What is budgeting and why is it important? <https://www.investopedia.com/terms/b/budget.asp>
9. Uzbekistan Open Data Portal. (2024). Raqamli texnologiyalar va moliyaviy xizmatlardan foydalanish statistikasi. <https://data.gov.uz>
10. Ministry of Digital Technologies of the Republic of Uzbekistan. (2023). Raqamli transformatsiya strategiyasi 2030. <https://mitc.uz>